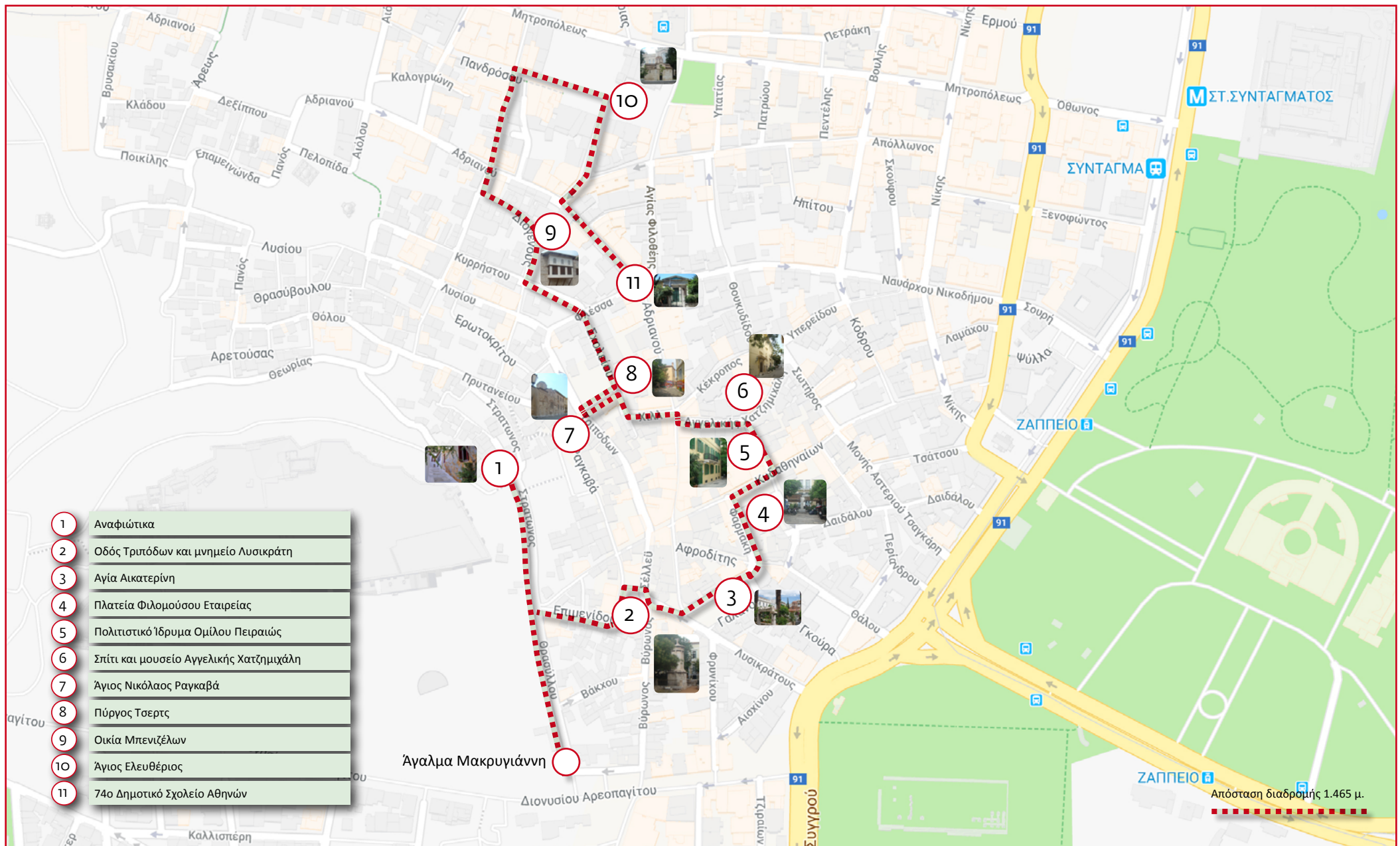

Η Αθήνα... αλλιώς

Πλάκα

Η διατηρητέα «περίληψη» της Αθήνας

Πλάκα

Η διατηρητέα «περίληψη» της Αθήνας

«Η Πλάκα είναι συνοικία στο κέντρο της Αθήνας κάτω από την Ακρόπολη. Συνορεύει νότια με τη συνοικία Μακρυγιάννη, ανατολικά με την περιοχή των Στύλων του Ολυμπίου Διός και του Ζαπείου, βόρεια με το εμπορικό κέντρο της Αθήνας και δυτικά με το Μοναστηράκι. Έχει χαρακτηριστεί παραιοδοσιακός οικισμός. Είναι γνωστή και ως «Συνοικία των Θεών». Μεταπολεμικά, τα κτίσματα της Πλάκας κρίθηκαν διατηρητέα στο σύνολό τους, με

αποτέλεσμα η Πλάκα να αποτελεί τη μοναδική συνοικία της Αθήνας που σε τέτοια έκταση μπορεί κάποιος να δει την πόλη όπως ήταν πριν 100 χρόνια. Στην περιοχή λειτουργούν μουσεία, ταβέρνες, εστιατόρια, καφετέριες και καταστήματα με τουριστικά είδη, ενώ σώζονται κτίρια διάσημων πολιτών της παλιάς Αθήνας».

Από τη Βικιπαίδεια

Με όρους πολεοδομικούς η γραφική Πλάκα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το συνώνυμο της ίδιας της Αθήνας. Αυτή η στενή λωρίδα γης βόρεια και ανατολικά του Ιερού Βράχου (με πλάτος 350 μ. και ανάπτυγμα μήκους ενός χλμ.) αποτελεί –μαζί με την Ακρόπολη– μια οργανική ενότητα, που από τα προϊστορικά χρόνια ως σήμερα δεν έπαψε ποτέ να κατοικείται. Ακόμη και σε καιρούς ταραγμένους, όταν οι κατοικημένες περιοχές συρρικνώθηκαν δραματικά, εδώ παρέμεινε ο πυρήνας της πόλης. Έτσι έγινε μετά την επιδρομή των φοβερών [Ερούλων](#) (267), αλλά και στα χρόνια της Λατινοκρατίας (1204-1456), όταν οι άνθρωποι κλείστηκαν για προστασία στα ασφυκτικά όρια του «υστερορωμαϊκού» τείχους γύρω την Ακρόπολη, με τον Κεραμεικό και την Αρχαία Αγορά να μένουν εκτός πόλης. Στα πρώτα βήματα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, τα πολεοδομικά σχέδια για τη νέα πρωτεύουσα προέβλεπαν να μείνει η Πλάκα άχτιστη, για να γίνουν ανασκαφές που θα έφερναν στο φως το λαμπρό άστυ της αρχαιότητας. Όμως η πιεστική πραγματικότητα υπερίσχυσε του οράματος και η περιοχή, που έμοιαζε με ερειπίων από τις οδομαχίες που είχαν προηγηθεί κατά τον

Απελευθερωτικό Αγώνα, ανοικοδομήθηκε εντατικά, για να αποτελέσει το διοικητικό κέντρο αλλά και την κύρια ζώνη κατοίκησης. Αυτό ήταν και το «τελευταίο κεφάλαιο» της μακραιώνης οικιστικής της ιστορίας. Η ανοικοδόμηση σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα προσέδωσε στην Πλάκα τη μορφολογική ενότητα που τη χαρακτηρίζει: τα πιο παλιά της κτίρια ανήκουν στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας (1456-1833), ελάχιστα στα χρόνια 1834-1864 και τα περισσότερα έχουν χτιστεί μετά το 1865. Στο ομοιογενές σχετικά οικιστικό αυτό σύνολο το παρελθόν είναι παντού παρόν: αρχαία, βυζαντινά, οθωμανικά μνημεία και κατάλοιπα «ξεφυτρώνουν» ανάμεσα στα νεότερα κτίρια, ενώ η πολεοδομική οργάνωση και το δαιδαλώδες οδικό δίκτυο απηχούν την οικιστική εικόνα των μεσαιωνικών χρόνων αλλά και της αρχαιότητας. Σε κάθε μας βήμα γίνεται φανερό πως η πολύχρωμη Πλάκα του 19ου αιώνα «πατάει» πάνω στην ιστορία. Ωστόσο, και στα σύγχρονα χρόνια, οι περιπέτειες δεν τελείωσαν, αφού μετά το 1960 εμφανίστηκαν νέοι «εχθροί». Η επέλαση του τουρισμού, το κυκλοφοριακό πρόβλημα, τα θορυβώδη κέντρα διασκέδασης και οι ακαλαίσθητες παρεμβάσεις πλήγωσαν

την ιστορική συνοικία. Όταν η κατάσταση έφτασε πλέον στο απροχώρητο, εφαρμόστηκαν δραστικά μέτρα για τη σωτηρία της Πλάκας, με στόχο να προστατευτεί και να διατηρηθεί στο σύνολό της ως «ενιαία και αδιαίρετη ενότητα». Περιορίστηκαν οι διαφημιστικές πινακίδες, εκατοντάδες κτίρια κηρύχθηκαν διατηρητέα, το μισό περίπου του οδικού δικτύου πεζοδρομήθηκε, θορυβώδη κέντρα διασκέδασης απομακρύνθηκαν, έγινε ανάπλαση, καθορισμός και έλεγχος χρήσεων γης και επιστροφή στην κατοικία. Πρωτεργάτης του ρυθμιστικού σχεδίου «Επέμβαση για την Προστασία και την Αναβίωση της Πλάκας» ήταν ο αείμνηστος καθηγητής αρχιτεκτονικής [Διονύσης Ζήβας](#), ο οποίος «δημιούργησε» την Πλάκα που απολαμβάνουμε σήμερα. Η «μελέτη Ζήβα», μαζί με την Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων, είναι οι δύο μεγάλες παρεμβάσεις «κοινωνικού χαρακτήρα» που είχαν την τύχη να μη μείνουν στα χαρτιά, με αποτέλεσμα να μεταμορφώσουν το ιστορικό κέντρο βάζοντας στον χάρτη μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους. Χάρη σε αυτές μπορούμε σήμερα να αποκωδικοποιήσουμε το συναρπαστικό οικιστικό παρελθόν της Αθήνας περπατώντας πλάι και «πάνω» του.

Θέλω να δω κι άλλα: Μουσείο Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης, Λουτρό των Αέρηδων, Μετόχι του Παναγίου Τάφου, Αγία Σωτήρα του Κοττάκη, Μουσείο Κανελλοπούλου, Μεταμόρφωση του Σωτήρος, Άγιος Ιωάννης Θεολόγος, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Η Αθήνα στον χρόνο (οι χρονολογίες είναι μ.Χ., εκτός αν δηλώνεται διαφορετικά)

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.–330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Άτυπος «σηματοδότης» των ορίων της Πλάκας το άγαλμα του Μακρυγιάννη, είναι αναφορά μνήμης στον στρατηγό και ιδιοκτήτη γης στην ιστορική περιοχή που πήρε και το όνομά του! Στη σκιά του ομώνυμου [χορηγικού μνημείου](#) στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, η οδός Θρασύλλου προσφέρει μια εξαιρετική οπτική του αρχαιολογικού χώρου. Αν στεκόμασταν εδώ στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. θα αντικρίζαμε το επιβλητικό Ωδείο του Περικλή στα ανατολικά του Διονυσια-

κού Θεάτρου, το πρώτο δημόσιο κτίριο που χτίστηκε στην πόλη για να στεγάσει μουσικές εκδηλώσεις. Σήμερα ο ανηφορικός δρόμος είναι το «διαβατήριό» μας για τον κυκλαδίτικο οικιστικό μικρόκοσμο των Αναφιωτικών που στεφανώνει τη νεοκλασική Πλάκα. Από τα πολύ παλιά χρόνια οι πλαγιές της Ακρόπολης ήταν τόπος κατοικίας των θεών, όπως αποδεικνύουν τα λατρευτικά σπήλαια και τα ιερά κατά μήκος του [Περιπάτου](#). Η λατρευτική χρήση επιβίωσε και μετά την

αρχαιότητα, καθώς κάποια σπήλαια μετατράπηκαν σε παρεκκλήσια (αυτό πίσω από το Θρασύλλειο αφιερώθηκε στην Παναγία τη Σπηλιώτισσα), ενώ χτίστηκαν και χριστιανικοί ναοί. Στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας οι θεοί έδωσαν τη θέση τους στους ανθρώπους, όταν οι «Αραπάδες» (οι αφρικανοί υπηρέτες των εύπορων Οθωμανών) έχτισαν στην έρημη πλέον βόρεια κλιτύ τον οικισμό «Μαύρες Πέτρες». Κατά περιέργο τρόπο παρέμειναν εκεί και μετά την Απελευθέρωση, γεγονός που πιστοποιεί ο δανός παραμυθάς Χανς Κρίστιαν Άντερσεν που περπάτησε το 1841 στα σοκάκια της φτωχογειτονιάς τους. Σύντομα η βραχώδης περιοχή πέρασε σε χέρια ελληνικά, όταν παρά την απαγορευτική διάταξη του 1834 που τη χαρακτήριζε αρχαιολογική ζώνη, δύο αναφιώτες τεχνίτες έχτισαν εδώ τα αυθαίρετα σπιτάκια τους «εν μία νυκτί», με την ανοχή των Αρχών. Ήταν η εποχή της μεγάλης ανοικοδόμησης της Αθήνας που είχε πρόσφατα ανακνυστεί πρωτεύουσα και πολλοί κυκλαδίτες μάστορες εργάζονταν με καλά μεροκάματα στα πολυάριθμα εργοτάξια. Ξαφνικά όμως ανέβηκε υπέρμετρα η αξία της γης και έμειναν χωρίς στέγη – αυτοί, που έχτιζαν τα ανάκτορα και τη νέα πρωτεύουσα (!) – με αποτέλεσμα να ανηφορίζουν σταδιακά προς τον βράχο. Σύντομα, πλάι στα σπιτάκια των πρώτων οικιστών, που για την ιστορία ήταν ο ξυλουργός Γιώργος Δαμίγος και ο χτίστης Μανώλης Σιγάλας, προστέθη-

καν κι άλλα. Οι νησιώτες ένωσαν οικεία στον τόπο, καθώς το βραχώδες αφιλόξενο περιβάλλον ξυπνούσε μνήμες από τις μακρινές νησιωτικές τους πατρίδες. Μετέτρεψαν τα κοιλώματα των βράχων σε σπίτια με επίπεδες στέγες, ενώ με να μεταξύ τους σαν «κοπάδιον λευκών αμνάδων», έφτιαξαν στέρνες για το βρόχινο νερό, σκάλισαν κι έχτισαν σκαλοπάτια και δημιουργήσαν ένα νησιωτικό οδικό δίκτυο στη σκιά του Παρθενώνα. Το μοναδικό οικιστικό σύνολο των Αναφιωτικών έχει χαρακτηριστεί ως αρχιτεκτονικό δείγμα «απλού δομικού αισθήματος και ευφυούς εξοικονομήσεως αναγκών», ωστόσο πολλοί πνευματικοί άνθρωποι του 19ου αιώνα το θεωρούσαν ξένο σώμα στην πόλη. Μετά το 1922 βρήκαν εδώ καταφύγιο οικογένειες μικρασιατών προσφύγων. Αρχή και τέλος του οικισμού είναι οι δυο εκκλησιές που προϋπήρχαν (από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας) και αναστηλώθηκαν με μεγάλη φροντίδα, ο Άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Συμεών. Σήμερα απομένουν περίπου 45 σπιτάκια που έχουν κηρυχτεί διατηρητέα, επαληθεύοντας τη ρήση «ουδέν μονιμότερον του προσωρινού»! Με τα ανώνυμα ασβεστωμένα σοκάκια τους, γεμάτα λουλούδια και καλοζωισμένες γάτες, συνθέτουν ένα καταφύγιο γαλήνης στο «φρύδι» της μεγαλούπολης που βοά υπόκωφα στα πόδια τους. Πώς είναι άραγε να ζεις εδώ; Ευκαιρία να αφεθούμε στις αισθήσεις...

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Το παράξενο αρχαίο κτίσμα που δεν μοιάζει στη μορφή με κανένα άλλο έχει να αφηγηθεί συναρπαστικές ιστορίες αιώνων! Ήταν χορηγικό μνημείο που έχτισε ο Λυσικράτης το 335-334 π.Χ., όταν ο χορός παιδών της φυλής του νίκησε στους δραματικούς αγώνες των Εν Άστει Διονυσίων. Τις πληροφορίες αυτές τις αποκαλύπτει το ίδιο το κτίριο, καθώς είναι ανεξίτηλα χαραγμένες σε επιγραφή στο επιστύλιό του (ορατή από το ύψος του σύγχρονου δρόμου). Ως προς τον αρχιτεκτονικό του τύπο πρόκειται για ένα κομψό κυλινδρικό κτίσμα σε ψηλό τετραγωνικό βάθρο από πωρόλιθο, με έξι κορινθιακούς κίονες από πεντελικό μάρμαρο ανάμεσα σε ορθοστάτες από μάρμαρο Υμηττού (η πρώτη χρήση του κορινθιακού ρυθμού σε εξωτερικό κτίριου στην Αθήνα). Έχει ανάγλυφη **ζωφόρο** με σκηνές από τη ζωή του Διονύσου, οδοντωτό γείσο και μονολιθική στέγη που απολήγει σε βάση με τη μορφή ακάνθου, όπου στηριζόταν ο μεταλλικός χορηγικός τρίποδας. Ο άγνωστος αρχιτέκτονας ίσως είχε σχεδιάσει ανοιχτά τα κενά μεταξύ των κιόνων για την τοποθέτηση αγαλμάτων, στη συνέχεια όμως τα έκλεισαν επειδή το τεράστιο βάρος της στέγης απειλούσε τη στατικότητα του κτιρίου. Λόγω της ιδιαίτερης μορφής του το μνημείο αντιγράφηκε κατά κόρον την εποχή της αναβίωσης του Κλασικισμού, τόσο στην Ελλάδα τόσο και στο εξωτερικό (για μια ματιά στο γειτονικό μουσείο Φρουσίρα αρκεί για να αντιληφθούμε την εκπληκτική του ομοιότητα με το αρχαίο κτίσμα). Ο αρχαιολογικός

χώρος αποτελεί μια πολύτιμη «ψηφίδα» του άστεως που επιβιώνει στην καρδιά της νεοκλασικής Πλάκας, άρρηκτα δεμένη με το θέατρο, μια από τις σπουδαιότερες εκφάνσεις του δημόσιου βίου. Εδώ έχουμε την ευκαιρία να περπατήσουμε στα χνάρια των αρχαίων, στη σπουδαία για τη ζωή της πόλης Οδό Τριπόδων, που σώζεται σε ολόκληρο το πλάτος της (6-6,5 μ.) και σε μήκος 50 μ., σήμερα στρωμένη με ειδικό κεραμάλευρο για να μη φυτρώνει βλάστηση. Ο Πausanias που διασώζει την ονομασία της (1,20,1) μας πληροφορεί πως συνέδεε το διονυσιακό τέμενος και το θέατρο με την Αρχαία Αγορά, περιτρέχοντας τον βράχο της Ακρόπολης. Στη νότια πλευρά της, προς την Ακρόπολη, οι εύποροι χορηγοί-νικητές ίδρυσαν από τον 5ο αι. π.Χ. και εξής μαρμάρινα ναϊσκόμορφα κτίσματα ή κίονες, όπου έστηναν σε δημόσια θέα τους τρίποδες, τα βραβεία των θεατρικών αγώνων. Διαμορφώθηκε έτσι σταδιακά μια αρχαία «λεωφόρος της δόξας», ένα ιδιότυπο ατομικό αποτύπωμα στον δημόσιο χώρο, διαρκής υπενθύμιση μιας λαμπρής νίκης εν ζωή, αλλά και αιώνιο «όχημα» για την υστεροφημία. Η θέαση των λαμπρών αυτών μνημείων με την Ακρόπολη στο βάθος θα ήταν συναρπαστική, επιβεβαιώνει μεταξύ των άλλων μελετητών ο **Μανώλης Κορρές**, ο οποίος γράφει χαρακτηριστικά: «Η οδός ήταν μοναδική για τον αριθμό, το μέγεθος, την κόσμηση και την καλλιτεχνική αξία των μνημείων της, ασφαλώς μία από τις μνημειωδέστερες στην ιστορία των πόλεων». Τελευταίο στη σειρά των χορηγικών

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή (3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή (700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή (86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία (1456-1833)
Εποχή του Χαλκού (3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή (480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή (330-1204)	Νεότερα χρόνια (1833-1945)
Γεωμετρική εποχή (1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή (323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία (1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια (1945-σήμερα)

μνημείων ήταν το Θρασύλλειο πάνω από το Διονυσιακό Θέατρο, ενώ στον αρχαιολογικό χώρο της πλατείας Λυσικράτους διακρίνουμε τα κατάλοιπα τεσσάρων ακόμη, με τη βοήθεια και της ενημερωτικής πινακίδας. Τα τελευταία χρόνια οι αρχαιολόγοι έχουν φέρει στο φως θεμέλια και άλλων χορηγικών μνημείων, σε κατοικίες ή αυλές στις οδούς Βάκχου, Βύρωνος, Σέλλει

και Τριπόδων, με αποτέλεσμα να είναι σε θέση σήμερα να εντοπίσουν την πορεία του αρχαίου δρόμου. Οι αιώνες που κύλισαν άφησαν το μνημείο ανέπαφο, ωστόσο οι Αθηναίοι σιγά σιγά λησμόνησαν την πραγματική του ονομασία. Στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας οι ξένοι περιηγητές το ονόμασαν «Φανάρι» (του Διογένους ή του Δημοσθένους) λόγω του σχήματός του και

της βάσης στην κορυφή, ονομασία που επιβίωσε ως πρόσφατα στη λαϊκή συνείδηση. Τον 16ο αιώνα οι χριστιανοί Αρβανίτες που έφθασαν από την Ακροναυπλία κυνηγημένοι από τους Τούρκους βρήκαν ένα παλιό χριστιανικό κοιμητήριο στην έρημη πλέον περιοχή. Λένε πως αυτοί έδωσαν την ονομασία Πλάκα («Πλακ» ή «Πλιάκου» Αθήνα= παλιά Αθήνα), η οποία αρχικά περιοριζόταν στη μικρή πλατεία όπου στεκόμαστε (ο αθηναιογράφος Καμπούρογλου ωστόσο αναφέρει πως υπήρχε όντως μια μεγάλη λευκή πλάκα στη συμβολή των οδών Αδριανού, Κυδαθηναίων και Τριπόδων). Το 1669 το αρχαίο κτίριο μαζί με το οικόπεδο στο οποίο βρισκόταν αγοράστηκε από τους καπουτσίνους μοναχούς, οι οποίοι, αφού αφαίρεσαν έναν ορθοστάτη για να μπαίνουν μέσα, το χρησιμοποίησαν ως παρεκκλήσι, βιβλιοθήκη και αναγνώστηριο! Το μοναστήρι τους λειτούργησε και ως ξενώνας εξεχόντων προσώπων, που πλήρωναν ένα διόλου ευκαταφρόνητο ενοίκιο για τη διαμονή τους· μεταξύ άλλων φιλοξενήθηκαν εδώ ο Λόρδος Βύρωνας και ο Σατωβριάνδος (ανάμνηση της παραμονής τους αποτελεί ο νεοκλασικός πεσίσκος με τα ονόματά τους). Επίσης στον όμορφο εξωτικό κήπο καλλιεργήθηκαν για πρώτη φορά ντομάτες, τις οποίες στην αρχή οι νοικοκυρές της Αθήνας δεν έβλεπαν με καλό μάτι! Στα χρόνια της Επανάστασης τα κτίρια του μοναστηριού πυρπολήθηκαν από τον Ομέρ Πασά, αλλά το αρχαίο μνημείο διασώθηκε σαν από θαύμα. Η γαλλική κυβέρνηση θεωρώντας το ιδιοκτησία της το επισκεύασε και έστησε μια επιγραφή όπου αναγράφεται πως το απέκτησε το 1669 και το επισκεύασε το 1845 και το 1892, ενώ διενήργησε ανασκαφές και η Αρχαιολογική Εταιρεία. Τελικά το θέμα της κυριότητας λύθηκε με την παραχώρηση του οικοπέδου στην οδό Σίνα όπου χτίστηκε το Γαλλικό Ινστιτούτο. Και μια μικρή γνωστή/άγνωστη πληροφορία: από τα μέσα του 19ου αιώνα στην πλατεία ξεκίνησαν παραστάσεις Καραγκιόζη, ενώ κατά τον Μεσοπόλεμο υπήρχε σταθερή μάντρα!

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Λίγα βήματα στη μικρή οδό Λυσικράτους αρκούν για να αντιληφθούμε πως ακολουθεί τη χάραξη πολύ παλιότερου δρόμου: μοιάζει με γέφυρα που συνδέει το μνημείο του Λυσικράτη με τη μαρμαρίνη αψίδα που ίδρυσαν οι Αθηναίοι για να τιμήσουν τον αυτοκράτορα Αδριανό. Παραμορφωμένη σήμερα από μεταγενέστερες προσθήκες, η Αγία Αικατερίνη βρισκόταν κάποτε στη γει-

τονιά Αλίκοκκο της Πλάκας, που πήρε την παράξενη ονομασία της από μια φράγκικη οικογένεια γαιοκτημόνων. «Πλατέα Ρούγα του Αλίκοκκου» έλεγαν στα μεσαιωνικά χρόνια τον κεντρικό της δρόμο (σημερινή Κυδαθηναίων) που ήταν ένας από τους σπουδαιότερους της πόλης. Η σημερινή ονομασία της οδού δόθηκε από τους Βαυαρούς, για να θυμίζει τον αριστοκρατικό Δήμο

Κυδαθηναίων που βρισκόταν εδώ στα αρχαία χρόνια. Τα σκαλιά μάς φέρνουν ως το περιποιημένο προαύλιο του «βυθισμένου» μνημείου, στο επίπεδο και την ατμόσφαιρα της μεσοβυζαντινής Αθήνας! Η υψομετρική διαφορά οφείλεται στις επιχώσεις που δημιουργήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων, ενώ στην ίδια θέση προϋπήρχε παλαιοχριστιανική εκκλησία και πιο παλιά αρχαίος ναός, αφιερωμένος ίσως στην Άρτεμη. Παρά τις μικρές τους διαστάσεις οι βυζαντινές εκκλησιές ξεχώριζαν στις γειτονιές, χάρη στους καλοχτισμένους τοίχους τους, τις αρμονικές αναλογίες και τους κομψούς οκταγωνικούς τρούλους με τα μαρμαρίνα κολωνάκια στις γωνίες. Καθώς είναι ελάχιστες όσες απέμειναν, τούτη η αστική «νησίδα» του 11ου αιώνα έχει ιδιαίτερη αξία. Χαρακτηριστικό δείγμα της αθηναϊκής ναοδομίας της εποχής, χτισμένος από άγνωστο αρχιτέκτονα, ο ναός είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος με αθηνναϊκό τρούλο, από τους παλιότερους αυτού του αρχιτεκτονικού τύπου στην Αθήνα. Σήμερα το μνημείο είναι τόσο αλλοιωμένο από μεταγενέστερες προσθήκες, ώστε η αρχική του μορφή γίνεται αντιληπτή μόνο αν παρατηρήσει κανείς τον τρούλο και την εξωτερική πλευρά του Ιερού Βήματος. Ο ναός αρχικά ήταν αφιερωμένος στον Άγιο Θεόδωρο, όπως μαρτυρά η

αφιερωματική επιγραφή σε τμήμα κυλινδρικού κίονα που στηρίζει την Αγία Τράπεζα. Το 1767 έγινε παράρτημα (μετόχι) της Αγίας Αικατερίνης του Σινά, προκειμένου να διαμένουν εδώ οι σιναΐτες μοναχοί κατά τις επισκέψεις τους στην Αθήνα και άλλαξε ονομασία. Στη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα οι σφοδρές οδομαχίες που έγιναν στην Πλάκα προκάλεσαν μεγάλες ζημιές στο κτίριο, ενώ ισοπέδωσαν άλλες κοντινές εκκλησιές και το γειτονικό μοναστήρι των Καπουτσίνων. Στη συνέχεια ο ναός επισκευάστηκε και έγινε ξανά ενοριακός. Μεταξύ των εξεχόντων ενοριτών που εκκλησιάζονταν εδώ ήταν και ο στρατηγός Μακρυγιάννης που έμενε πολύ κοντά. Στα τέλη του 19ου αιώνα ολοκληρώθηκε η αγιογράφηση, ενώ το 1927 έγιναν εκτεταμένες περιμετρικά προσθήκες και μετασκευές για τις ανάγκες του πολυπληθούς εκκλησιασματος, που καθαιρέθηκαν το 1950 και το κτίριο ανακατασκευάστηκε. Αφήνοντας πίσω μας την εκκλησία με την πολυτάραχη ιστορία, ας ρίξουμε μια ματιά στους μαρμαρίνους κίονες που στέκονται ακόμη όρθιοι, καταχωμένοι στο πίσω μέρος της αυλής. Ανήκουν σε μνημειώδες κτίριο της ρωμαϊκής εποχής που κρατάει ακόμη καλά κρυμμένα τα μυστικά του!

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Ασφυκτικά περικυκλωμένη από τραπεζοκαθίσματα, η γραφική κεντρική πλατεία της Πλάκας γίνεται σχεδόν «αθέατη» τους καλοκαιρινούς μήνες, από τα πλήθη των τουριστών και των εφήμερων περιπατητών. Μόνο αν σταθούμε στο κέντρο της αντιλαμβανόμαστε την κομβική της θέση στον αστικό ιστό. Γύρω της απλώνεται σαν δίκτυο το χαρακτηριστικό δαιδαλώδες οδικό δίκτυο της Πλάκας, που αποτελεί κληρονομιά παλιότερων εποχών, απηχώντας την πολεοδομική εικόνα της Τουρκοκρατίας αλλά και των βυζαντινών και αρχαίων χρόνων. Η ονομασία της είναι σχετικά πρόσφατη, την έδωσε στα μέσα του 19ου αιώνα ο Δήμος Αθηναίων. Η Εν Αθήναις Φιλόμουσος Εταιρεία ιδρύθηκε το 1813 από μία ομάδα πνευματικών ανθρώπων, για «να ιδώσει τάς επιστήμας να επιστρέψωσι πάλιν εις το Λύκειον και την αρχαίαν Ακαδημίαν των». Το καταστατικό της υπογράφουν Έλληνες, Ελληνίδες και αρκετοί Άγγλοι, με κοινό στόχο να προστατεύσουν τα αρχαία μνημεία από τους περιηγητές-αρχαιοκά-

πηλους. Αν και ο βίος της ήταν σύντομος, αφού διαλύθηκε το 1827 όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν ξανά την πόλη, η πολυσχιδής της δράση ρίχνει φως σε κάποιες ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες πτυχές της αθηναϊκής ζωής. Η Εταιρεία ίδρυσε σχολεία –μάλιστα το πρώτο Παρθεναγωγείο στεγάστηκε στο τζαμί του Παρθενώνα– μισθοδοτούσε δασκάλους, έδινε υποτροφίες σε μαθητές, μετέφραζε αρχαίους συγγραφείς, ξεναγούσε ξένους επισκέπτες στην Αθήνα και σχεδίαζε τη δημιουργία μουσείου. Στη μία πλευρά της πλατείας η προτομή του Δημητρίου Καμπούρογλου, έργο του γλύπτη Νικολάου Γεωργαντή, μάς θυμίζει τον σπουδαίο αθηναιογράφο, νομικό και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Τα αποκαλυπτήρια του γλυπτού έγιναν παρουσία του Καμπούρογλου, ο οποίος είπε το περίφημο «Φοβούμαι πως όταν κανείς μαρμαρώσει, δεν έχει θέσι πια στη ζωή»! Απέναντι βρίσκεται η προτομή του σπουδαίου μουσουργού Νίκου Χατζηπαυστόλου. Στην καρδιά της Πλάκας η ιστορία συναντά τη μουσική.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Το καλοσυντηρημένο τριόροφο κτίριο δεν «προδίδει» με την πρώτη ματιά την ηλικία του, όμως στην πραγματικότητα είναι ένα από τα παλιότερα της Αθήνας! Χτίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα, στο μεταίχμιο δύο εποχών, λίγα χρόνια πριν ξεσπάσει η Επανάσταση. Έως το 1937, που είχε πια ήδη ολοκληρωθεί και η βορειοδυτική του προσθήκη, γνώρισε αρκετές τροποποιήσεις και μετασκευές. Η μεταβατική εποχή στην οποία κατασκευάστηκε έχει αποτυπωθεί ανεξίτηλα στη μορφή του, καθώς ο αρχικός οθωμανικός πυρήνας επενδύθηκε σταδιακά με ένα «ένδυμα» με νεοκλασικές πινελιές. Η σύγκριση με τη διπλανή μεταγενέστερη κατοικία, όπου έχουν πλέον αποκρυσταλλωθεί τα ρυθμολογικά στοιχεία της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, δημιουργεί έναν δυναμικό αρχιτεκτονικό διάλογο. Αρχικά πολυτελής κατοικία, το κτίριο μετατράπηκε αργότερα σε ξενόνα, ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 στέγασε γκαλερί τέχνης (ιδιοκτησίας

Αχιλλέα Τσαντίλη). Στη συνέχεια περιήλθε στην ιδιοκτησία της ΕΤΒΑ (που εξαγοράστηκε από την Τράπεζα Πειραιώς) και την περίοδο 1999-2003 ενισχύθηκε στατικά και αποκαταστάθηκε μορφολογικά (αρχιτέκτονες: Π. Γραμματόπουλος, Χρ. Πανουσάκης). Σήμερα στεγάζει το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, που υποστηρίζει τη διάσωση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Το έργο του ιδρύματος υλοποιείται μέσω του δικτύου θεματικών μουσείων στην ελληνική περιφέρεια, του ιστορικού αρχείου και της βιβλιοθήκης, του ερευνητικού και εκδοτικού έργου, των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των πολιτιστικών και επισημονικών εκδηλώσεων. Η ονομασία του μικρού δρόμου με την πυκνογραμμένη οικιστική ιστορία είναι μια αναφορά μνήμης στον αγωνιστή της Επανάστασης και μέλος της Φιλικής Εταιρείας Άγγελο Γέροντα, που μετά την Απελευθέρωση διετέλεσε και δήμαρχος Αθηναίων.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Στην ομώνυμη οδό δεσπόζει το τριόροφο χαρακτηριστικό κτίριο που θυμίζει βυζαντινή εκκλησιά αλλά και μακεδονίτικο αρχοντικό. Χτίστηκε βάσει σχεδίων του σπουδαίου μακεδόνα αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου και μάλιστα είναι το μοναδικό έργο του που έχει απομείνει στην Αθήνα. Ως προς τον αρχιτεκτονικό του τύπο, αποτελεί χαρακτηριστικό «δείγμα λαϊκότροπης εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου, με χρήση νεο-βυζαντινών και μακεδονίτικων στοιχείων», σε μια καινοτόμο σύνθεση. Ήταν η κατοικία της πρωτοπόρου λαογράφου Αγγελικής Χατζημιχάλη, η οποία έχει αφήσει το στίγμα της και στο εσωτερικό του. Τόσο η διαρρύθμιση των χώρων όσο και η υψηλή αισθητικής διακόσμηση από λαϊκούς τεχνίτες εμπνέονται από διαφο-

ρετικές περιοχές της Ελλάδας, ενώ διατηρούνται σε άριστη κατάσταση οι ξυλεπενδύσεις και τα υαλογραφήματα με τα σκυριανά μοτίβα. Το υπέροχο αυτό σπίτι διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στην αθηναϊκή ζωή, καθώς αποτέλεσε σημείο συνάντησης για τους Άγγελο Σικελιανό, Κωστή Παλαμά, [Αναστάσιο Ορλάνδο](#), Δημήτριο Καμπούρογλου, Γιάννη Τσαρούχη και Εύα Σικελιανού. Σήμερα στεγάζει το Κέντρο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης του Δήμου Αθηναίων, στον οποίο και ανήκει μετά τον θάνατο της ιδιοκτήτριας. Στους χώρους του μουσείου, εκτός από το μόνιμο εκθετήριο, φιλοξενούνται περιοδικές λαογραφικές εκθέσεις, γίνονται μαθήματα παραδοσιακών τεχνών και εκπαιδευτικά προγράμματα, ενώ λειτουργεί και ερευνητική βιβλιοθήκη.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή (3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή (700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή (86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία (1456-1833)
Εποχή του Χαλκού (3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή (480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή (330-1204)	Νεότερα χρόνια (1833-1945)
Γεωμετρική εποχή (1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή (323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία (1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια (1945-σήμερα)

Πραγματικό κομψοτέχνημα της μεσο-βυζαντινής ναοδομίας της Αθήνας, η εκκλησιά με το «αυτοκρατορικό» όνομα ακροβατεί στη ρίζα του βράχου, ανάμεσα στη νεοκλασική Πλάκα και τα αιγαιοπελαγίτικα Αναφιώτικα! Η γειτονιά της, το αριστοκρατικό Ριζόκαστρο, πήρε την ονομασία της από το ομώνυμο τείχος, που έχτισαν γύρω από την Ακρόπολη οι φράγκοι κυρίαρχοι της Αθήνας στο α' μισό του 13ου αιώνα (κατάλοιπά του έχουν βρεθεί στο γειτονικό Μουσείο Κανελλοπούλου). Ως προς τον αρχιτεκτονικό τύπο, ο ναός που αντικατέστησε παλιότερη εκκλησία (μάλλον στη θέση αρχαίου ναού) είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο. Στον αρχικό πυρήνα του έγιναν μεταγενέστερες επεμβάσεις για να εξυπηρετηθεί το πολυπληθές εκκλησίασμα: τον 19ο αιώνα χτίστηκε το παρεκκλήσιο της Αγίας Παρασκευής, ενώ προστέθηκαν κωδωνοστάσιο και υπερώα στα δυτικά με πρόσβαση από τη σκάλα στη μικρή αυλή. Ως το 1977 το κτίριο ήταν καλυμμένο με παχύ κονίαμα που έκρυβε την περίτεχνη διακόσμηση των τοίχων του, το οποίο απομακρύνθηκε εν μέρει με τις αναστηλωτικές εργασίες της Α' Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (αρχιτέκτων: Ε. Δελληνικόλα). Αξίζει να ρίξουμε μια προσεκτική ματιά στους τοίχους που μοιάζουν κεντημένοι, με το οικο-

δομικό υλικό από παλιότερα κτίρια, το πλινθοπερίκλειστο οικοδομικό σύστημα, τα κουφικά κοσμήματα, τις οδοντωτές ταινίες. Ενώ ο αρχιτέκτονας είναι άγνωστος, στο κτίριο υπάρχει η «υπογραφή» ενός ανθρώπου με αυτοκρατορικό όνομα (Λέων Ρανκαβάς) που συνδέεται με μία από τις πιο αριστοκρατικές οικογένειες της βυζαντινής Αθήνας, χαραγμένη σε επικλινική επιγραφή στον τρούλο: Κ(ΥΡΙ)Ε ΒΩ)/ΗΘΗ/ΤΟΥΔ/ΟΥΛ(ΟΥ) / Λ/ΕΩ)/(Ν)Τ(ΟΣ)/ΡΑΝ/ΚΑ/ΒΑ. Το αινιγματικό αυτό πρόσωπο έζησε στην πόλη ή την επισκέφθηκε γύρω στα μέσα του 11ου αιώνα, ενώ δεν αποκλείεται να ήταν και ο ίδιος ο κτίτορας του ναού. Οι δυτικές τεχνοτροπίας τοιχογραφίες στο εσωτερικό είναι της εποχής του Όθωνα, ενώ το Δωδεκάορτο του τέμπλου της Αγίας Παρασκευής φιλοτεχνήθηκε επίσης τον 19ο αιώνα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν οι καμπάνες στις άλλες εκκλησίες είχαν απομακρυνθεί ή σιγήσει, υπήρχε στον πρόναο η μικρή καμπάνα που βλέπουμε και σήμερα, δώρο της Ρωσίας. Είναι η ίδια που ήχησε χαρμόсуνα σε μεγαλειώδεις στιγμές της νεότερης ιστορίας, όπως στην άφιξη του Όθωνα το 1834 και στην απελευθέρωση από τους Γερμανούς 110 χρόνια μετά. Σήμερα νχεί συμβολικά κάθε χρόνο, στη δοξολογία της 25ης Μαρτίου.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Λίγα μόλις βήματα από την κομψή βυζαντινή εκκλησιά, στο τέρμα της γραφικής οδού Επιχάρμου, ένας... απρόσμενος γείτονας μάς μεταφέρει στην εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας. Το πυργόσπιτο στο πυκνοχτισμένο σταυροδρόμι – κάποτε μια επιβλητική αρχοντική κατοικία – είναι ένα από τα παλιότερα κτίρια της Αθήνας! Δεν είναι εύκολο να αντιληφθεί ο αμύητος περιπατητής τη σημασία και την παλαιότητα του, καθώς απουσιάζει οποιαδήποτε σχετική σήμανση. Το μνημείο ασφυκτιά, μισοπνιγμένο από πυκνά γκράφιτι που «φιλοτέχνησαν» κάποιοι αγνοώντας προφανώς την ταυτότητά του, χρησιμοποιώντας ως καμβά τους απροστάτευτους τοίχους. Βανδαλισμός ή αναπόσπαστο μέρος της νεότερης ιστορίας του; Σαφώς η απάντηση είναι υποκειμενική υπόθεση. Αποκομμένος από το αστικό περιβάλλον της εποχής του, ο πύργος σήμερα φαίνεται σχετικά χαμηλός, αρχικά όμως δέσποζε ανάμεσα στα χαμηλά σπιτάκια της οθωμανικής πόλης. Η μορφή του προδίδει τον αμυντικό χαρακτήρα του: συμπαγής κατασκευή που θυμίζει κουτί, με λίγα ανοίγματα στους πάνω ορόφους, εσωτερική κλίμακα και μοναδικό στολίδι μια διπλή οδοντωτή ταινία κάτω από την κεραμιδοσκεπή. Κάποια εποχή οι Οθωμανοί τον χρησιμοποίησαν και ως αστυνομικό φυλά-

κιο (καρακόλι). Κατά τη δεκαετία του 1830 το κτίριο επισκευάστηκε και πέρασε στην κατοχή του φιλέλληνα σκωτσέζου ιστορικού Τζωρτζ Φίνλεϋ, ο οποίος έλαβε μέρος στην Επανάσταση και έζησε στην Ελλάδα. Στον πύργο έμεινε ο συμπολεμιστής του ιρλανδός στρατηγός Ρίτσαρντ Τσερτς μέχρι τον θάνατό του. Γνωστός ως «οικία Διαλυσμά» το 1928, αποτέλεσε θέμα ενός γνωστού πίνακα του Γιάννη Τσαρούχη. Η παράξενη ονομασία του δρόμου (οδός Σχολείου) «παραδίδει» συμπυκνωμένα μαθήματα της ιστορίας της εκπαίδευσης του νεότερου ελληνικού κράτους! Εδώ κοντά ήταν ένα από τα πρώτα νεοελληνικά κτίρια που φτιάχτηκαν εξ αρχής για να στεγάσουν μαθητές, το Σχολείο του Χορού (παλιότερα Εκπαιδευτήρια του Σωτήρος), που σήμερα φιλοξενεί το πολιτιστικό σωματείο «Ελληνικοί Χοροί» της Δώρας Στράτου. Στη δεξιά πλευρά του δρόμου τα μεγάλα παράθυρα βουίζουν από εφηβικές φωνές, καθώς προσπερνάμε το ιστορικό 1ο Πειραματικό Γυμνάσιο. Στην ίδια γειτονιά βρίσκονται και οι εγκαταστάσεις της Σχολής Χιλλ, ενός από τα παλιότερα σχολεία στην Ελλάδα, και στα «ορεινά» της Πλάκας το Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών («Οικία Κλεάνθη»), που στέγασε τις πρώτες σχολές του πανεπιστημιακού ιδρύματος.

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Ο ψηλός μαντρότοιχος μάς μεταφέρει στην ατμόσφαιρα των χρόνων της Τουρκοκρατίας, σε μια Αθήνα που υπάρχει πια μόνο στα σχέδια των περιηγητών. Πίσω του αντικρίζουμε το παλιότερο σπίτι της πόλης! Ανήκε σε μια από τις πιο επιφανείς αθηναϊκές οικογένειες, από την οποία καταγόταν η Αγία Φιλοθέη (Συρίγα Μπενιζέλου,

περ. 1520-1598), μια γυναίκα που άφησε το στίγμα της στην Αθήνα του 16ου αιώνα. Αναμφίβολα ένα από τα πιο επιβλητικά κτίρια της οθωμανικής πόλης, συγκρινόταν στη μεγαλοπρέπεια και τις διαστάσεις μόνο με το Κονάκι του βοεβόδα (του οθωμανού διοικητή) και την κατοικία του έλληνα μητροπολίτη. Αρχικά υπήρχαν δύο ισόγειες κατοικίες,

στις οποίες πρόσθεσαν όροφο τον 18ο αιώνα. Μια ματιά στο κατώι πίσω από τα κάγκελα μάς αποκαλύπτει όψεις μιας ζωής περιορισμένης σε τέσσερις τοίχους: γύρω από την αυλή, βοηθητικοί χώροι και εγκαταστάσεις εξυπηρετούσαν την οικιακή οικονομία (πιθάρια για σιτηρά, λάδι και κρασί, πατητήρια, δοχεία για τον μούστο, πηγάδι), ενώ μια όμορφη στοά με κομψούς κυλινδρικούς κίονες δίνει έναν τόνο ανάλαφρο στη γενική εικόνα. Στο ανώι ανέβαιναν από την πέτρινη σκάλα στο πλάι· εκεί διαρθρώνονταν οι χώροι διαμονής και υποδοχής γύρω από το χαγιάτι, όπως και στα άλλα αρχοντόσπιτα της εποχής. Εδώ όπως βλέπουμε υπάρχει και εξωτερικό χαγιάτι, το οποίο κάποια εποχή κλείστηκε με συρόμενα τζαμιλίκια. Όλο το σπίτι μοιάζει να «κοιτάζει» προς τα μέσα, απηχώντας τις αντιλήψεις της εποχής. Είναι ενδεικτικό πως όταν ο γάλλος αρχιτέκτονας Λε Ρουά ανέβηκε στην Ακρόπολη με άδεια του διοικητή (του διοικητή του Κάστρου), υποχρεώθηκε να ανακοινώσει την ημέρα της επίσκεψης, προκειμένου να κλείσουν τις γυναίκες στα σπίτια για να μην τις δει στις αυλές που φαινόταν από ψηλά! Στο πέρασμα του χρόνου το κτίριο υπέστη μεγάλες φθορές και άλλαξε χρήση, ως και ταβέρνα φιλοξένησε κά-

ποτε. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, με πρωτοβουλία του πατρός Θωμά Συνοδινού, τότε πρωτοσύγκελου της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, παραχωρήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού στην Αρχιεπισκοπή και έγιναν εκτεταμένες εργασίες αποκατάστασης από ομάδα εργασίας του ΕΜΠ (με επικεφαλής τον αρχιτέκτονα καθηγητή της Σχολής Αρχιτεκτόνων Γ. Κίζη). Σήμερα το αρχοντικό έχει μετατραπεί σε μουσείο με είσοδο από την πολυσύχναστη Αδριανού, μια όαση γαλήνης που μας ταξιδεύει σε άλλες εποχές μέσα στον πολύβουο τουριστικό δρόμο. Στο εσωτερικό του αξίζει να προσέξουμε τα κατάλοιπα του «υστερορωμαϊκού» τείχους που οι Αθηναίοι έχτισαν βιαστικά για να σώσουν ό,τι είχε απομείνει όρθιο από τη λαίλαπα των Ερουλών· η μορφή του με τα ετερόκλητα οικοδομικά υλικά απηχεί εύγλωττα τις δραματικές συνθήκες της εποχής. Το ίδιο καλά φαίνεται κι εδώ που στεκόμαστε, στον αρχαιολογικό χώρο του «Διογενείου Γυμνασίου», όπου οι φοιτητές αρχαιολογίας του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου διδάσκονταν τοπογραφία και ανασκαφική. Μια ματιά στα πυκνά αρχαιολογικά κατάλοιπα από διαφορετικές εποχές είναι αρκετή για να καταλάβουμε το γιατί!

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Αθηναϊκή βυζαντινή εκκλησιά, έκθεση αρχαιοτήτων «αορίστου εποχής», ή «μικρό κομψοτέχνημα αρχαιοσυλλέκτου το οποίο παρεπλανήθη εις τον δρόμον»

όπως τη χαρακτήρισε κάποιος περιηγητής; Η μαρμαρίνη εκκλησιά με τα τρία ονόματα «πατάει» με το ένα πόδι στην αρχαιότητα και το άλλο στο Βυζάντιο!

Χτισμένη στα ερείπια του αρχαίου ναού της Ειλευθίας, θεάς της γέννησης και των πόνων του τοκετού, είναι ένα μοναδικό αριστούργημα της μεσοβυζαντινής αρχιτεκτονικής: η «καρδιά» της ανήκει στην εποχή που χτίστηκε (αφού πρόκειται για ημισύνθετο τετρακιδόνιο σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό με αθηναϊκό τρούλο), ενώ το «δέρμα» της προέρχεται από παλιότερες εποχές. Είναι κατασκευασμένη ολόκληρη με αρχιτεκτονικά και γλυπτά μέλη από παλιότερα κτίρια της Αθήνας, αρχαία, ρωμαϊκά, παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά. Με την πρώτη ματιά γίνεται φανερό πως εδώ τίποτα δεν είναι τυχαίο: το παλιότερο οικοδομικό υλικό διαμορφωμένο σε ισόδομους λίθους αποτελεί τους τοίχους, ενώ τα ανάγλυφα έχουν εντοιχιστεί στο πάνω μέρος με τόση γνώση, λες και βρίσκονταν πάντοτε εκεί, δημιουργώντας μια πρωτότυπη ζωφόρο-ανθολόγιο θεμάτων και εποχών! Μόνο ο αθηναϊκός τρούλος με την πλινθοπερίκλειστη τοιχοποιία θυμίζει ότι η εκκλησία ανήκει στη μεσοβυζαντινή εποχή. Σε κάποια σημεία είναι ορατές οι παρεμβάσεις των βυζαντινών λιθοξόνων, που σμίλεψαν στο μάρμαρο σταυρούς και σύμβολα χριστιανικά, ανάμεσα στα μοτίβα και τις μορφές των εθνικών. Στο κτίριο υπάρχουν κι άλλα στοιχεία που το συνδέουν απευθείας με την αρχαιότητα – η κρηπίδα, τα αετώματα, μια ξεκάθαρη έμφαση στο εξωτερικό – εκφράζοντας ένα κλασικιστικό πνεύμα στη μεσοβυζαντινή

Αθήνα. Το παράδοξο θα μπορούσε να εξηγηθεί από την υπόθεση πως ο ναός χτίστηκε από τον λόγιο μητροπολίτη Μιχαήλ Χωνιάτη, τελευταίο θρησκευτικό ηγέτη της πόλης πριν την παράδοσή της στους Λατίνους, ο οποίος έτρεφε μεγάλο σεβασμό για το αρχαίο παρελθόν. Αν μπορούμε στο εσωτερικό του ναού θα δούμε την εικόνα με τη μορφή του, αντίγραφο μιας τοιχογραφίας από τον Άγιο Πέτρο στα Καλύβια, της μοναδικής απεικόνισης του σεβάσμιου ιεράρχη που διαθέτουμε. Στα τελευταία χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας το κτίσμα έγινε μέρος της κατοικίας του μητροπολίτη και ονομάστηκε «Μικρή Μητρόπολη». Οι περιηγητές κάνουν λόγο για ένα μνημειώδες κτιριακό συγκρότημα, με τις ίδιες διαστάσεις, παρόμοια κατασκευή, διακοσμητικό κιόσκι και κρήνη με την οικία των Μπενιζέλων και το Κονάκι στο Κάτω Παζάρι. Όλα καταστράφηκαν στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, εκτός από τη μαρμαρίνη εκκλησιά που έμεινε ανέπαφη, για να μετατραπεί σε αποθήκη αρχαιοτήτων το 1834 και βιβλιοθήκη το 1835. Οι νέες αυτές χρήσεις καταδεικνύουν την τεράστια έλλειψη δημοσίων κτιρίων στα πρώτα αβέβαια βήματα της νέας πρωτεύουσας. Όσο για τις άλλες δύο ονομασίες; Γοργοεπήκοος σημαίνει «αυτός που ακούει γρήγορα και ανταποκρίνεται στις προσευχές», ενώ μετά την έξωση του Όθωνα το 1862 η εκκλησιά μετονομάστηκε σε «Άγιο Ελευθέριο».

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Το εντυπωσιακό κτίριο πίσω από τον κήπο με τους φοίνικες, που θυμίζει περισσότερο πλακιώτικο αρχοντικό παρά σχολείο, συνδέεται στενά με τα πρώτα βήματα της δημόσιας εκπαίδευσης στη χώρα μας. Από τα παλιότερα εκπαιδευτήρια της Αθήνας, χτίστηκε σε σχέδια του πλακιώτη αρχιτέκτονα Παναγή Βρεττού-Κάλκου στη θέση παλιότερου σχολείου, για να στεγάσει το 2ο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων

Αθηνών. Το επιβλητικό κτίριο ακολουθεί τον **νεοκλασικό ρυθμό**. Στην πρόσοψή του εντυπωσιάζει το **δωρικό** πρόπυλο-είσοδος, που δημιουργεί μια ενδιαφέρουσα αντίθεση με τη μικρή σχετικά κλίμακα της υπόλοιπης κατασκευής. Η εσωτερική του διάταξη απηχεί τις αρχές της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου που εφαρμόστηκε εδώ κατά τα αγγλικά και γαλλικά πρότυπα, σύμφωνα με την οποία οι καλύτεροι μα-

θητές σε κάθε γνωστικό πεδίο δίδασκαν τους υπόλοιπους: η κεντρική αίθουσα διδασκαλίας (σήμερα χωρισμένη σε τρία μέρη) επικοινωνούσε με τις δύο μικρότερες, που όμως διέθεταν και ανεξάρτητη είσοδο. Αργότερα οι εγκαταστάσεις του σχολείου επεκτάθηκαν με την προσθήκη του πλαϊνού διόροφου κτιρίου, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός εντυπωσιακού νεοκλασικού κτιριακού συνόλου αποκλειστικά για σχολική χρήση στην καρδιά της Πλάκας. Οι παλιοί βέβαια το γνωρίζουν ως «σχολείο του Καμπάνη» από τον φωτισμένο δάσκαλο και μετέπειτα διευθυντή που δίδαξε εδώ για τριάντα και πλέον χρόνια, εντάσσοντας στο μάθημά του και τους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας! Στην είσοδο δεσπόζει η προτομή του, αναφορά μνήμης από τους αποφοίτους, που έχει φιλοτεχνηθεί από τον Νίκο Περαντινό. Από τα θρανία του ιστορικού σχολείου έχουν περάσει σπουδαίοι άνθρωποι του πνεύματος, της πολιτικής και της τέχνης (μεταξύ των οποίων οι Ξενοφών Ζολώτας, Αρτέμης και Ορέστης Μάτσας κ.ά.). Σήμερα το σχολικό συγκρότημα στεγάζει το 74ο Δημοτικό Σχολείο και το 46ο Νηπιαγωγείο της Αθήνας, ενώ από το 1977 αποτελεί μνημείο, με διάταγμα στο οποίο αναφέρεται: «Χαρακτηρίζουμε τα δύο κτήρια του 74ου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, επί της οδού Αδριανού 106-108 στην Πλάκα, ιδιοκτησίας του Οργανισμού Σχολικών Κτηρίων, σαν έργα τέχνης που χρειάζονται ειδική προστασία, γιατί αποτελούν εξαιρετικά ενδιαφέροντα δείγματα του Αθηναϊκού Νεοκλασικισμού με μεγάλο μορφολογικό ενδιαφέρον. Επιπλέον το κτήριο της οδού Αδριανού 108 είναι ένα από τα λίγα δείγματα νεοκλασικού σχολείου που σώζεται στην πόλη της Αθήνας». Αφήνοντας πίσω μας το σχολείο με τη μεγάλη ιστορία, ας έχουμε κατά νου μια φράση που για χρόνια αποτέλεσε έμβλημά του: «Φρόνησις μετ' Επιστήμης και Ευθύτητος».

Η Αθήνα στον χρόνο

Νεολιθική εποχή	(3500-3200 π.Χ.)	Αρχαϊκή εποχή	(700-480 π.Χ.)	Ρωμαϊκή εποχή	(86 π.Χ.-330)	Οθωμανική κυριαρχία	(1456-1833)
Εποχή του Χαλκού	(3200-1050 π.Χ.)	Κλασική εποχή	(480-323 π.Χ.)	Βυζαντινή εποχή	(330-1204)	Νεότερα χρόνια	(1833-1945)
Γεωμετρική εποχή	(1050-700 π.Χ.)	Ελληνιστική εποχή	(323-86 π.Χ.)	Λατινική κυριαρχία	(1204-1456)	Σύγχρονα χρόνια	(1945-σήμερα)

Γλωσσάρι

«Αθηναϊκός» τρούλος

Κομφός οκτάπλευρος τρούλος με μαρμαρίνους κιονίσκους στις γωνίες που χαρακτηρίζει τους βυζαντινούς ναούς της Αθήνας (πρωτοεμφανίστηκε στη Μονή του Οσίου Λουκά Φωκίδας). Στις πλευρές που απολήγουν σε ημικύκλια με μαρμάρινα γείσα ανοίγεται από ένα παράθυρο.

Αναστάσιος Ορλάνδος (1887-1979)

Αρχιτέκτονας, αρχαιολόγος και ακαδημαϊκός, ο σημαντικότερος ερευνητής της ελληνικής αρχιτεκτονικής και ένας από τους θεμελιωτές της βυζαντινής αρχαιολογίας. Εργάστηκε στην αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης και ήταν διευθυντής της Αναστυλώσεως των αρχαίων και ιστορικών μνημείων της Ελλάδας.

Διονύσιος Ζήβας (1928-2018)

Αρχιτέκτονας και διδάκτωρ μηχανικός, καθηγητής στη σχολή Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Από το 1960 αφιερώθηκε στη διάσωση και ανάδειξη της Πλάκας.

Δωρικός ρυθμός

Ο δωρικός αρχιτεκτονικός ρυθμός είναι λιτός και αυστηρός. Χαρακτηρίζεται από κίονες χωρίς βάση με λίγες ραβδώσεις, κιονόκρανα που αποτελούνται από ένα καμπύλο και ένα τετράγωνο μέλος, απλό επιστύλιο και διάζωμα με τρίγλυφα και μετόπες που εναλλάσσονται.

Έρουλοι

Γερμανικό φύλο, με κοιτίδα τις σκανδιναβικές χώρες, που εγκαταστάθηκε μεταξύ Βαλτικής και Μαύρης Θάλασσας στα

ρωμαϊκά χρόνια. Έκαναν επιδρομές στις ανατολικές περιοχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και λεηλάτησαν την Αθήνα το 267, ισοπεδώνοντας σχεδόν τα περισσότερα δημόσια κτίρια.

Ζωφόρος

Διακοσμητική ζώνη του θριγκού των ιωνικών αρχαίων ναών μεταξύ του επισυλίου και του γείσου, η οποία έφερε γραπτές ή ανάγλυφες παραστάσεις ανθρώπων και ζώων (όπως στον Παρθενώνα και τον ναό του Ηφαίστου και της Αθηνάς) σε συνεχείς σκηνές.

Κουφικά κοσμήματα

Κεραμοπλαστικά κοσμήματα με αραβικές επιδράσεις (τα κουφικά τετράγωνα γράμματα της παλαιάς αραβικής γραφής στην οποία πρωτογράφηκε το Κοράνι στην πόλη Κούφα του Ιράκ). Στολίζουν τους εξωτερικούς τοίχους μεσοβυζαντινών εκκλησιών της Αθήνας.

Μανώλης Κορρές (1948-)

Αρχιτέκτονας μηχανικός, ομότιμος καθηγητής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, μέλος του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως. Για πολλά χρόνια ήταν υπεύθυνος των έργων του Διονυσιακού Θεάτρου και του Παρθενώνα.

Νεοκλασικισμός

Αρχιτεκτονικός ρυθμός που αναπτύχθηκε στη δυτική Ευρώπη τον 18° και 19° αιώνα και μεταλαμπαδεύτηκε στην Ελλάδα στην πιο λιτή εκδοχή του. Τα νεοκλασικά κτίρια μιμούνται οικοδο-

μήματα της αρχαιότητας και χαρακτηρίζονται από τριμερή διάταξη και αρχιτεκτονικά στοιχεία όπως κίονες και επιστύλια.

Περίπατος

Ο περιμετρικός δρόμος των υπωρειών της Ακρόπολης. Στον Περίπατο κατέληγαν βασικές οδικές αρτηρίες της αρχαίας Αθήνας και από αυτόν ξεκινούσαν μονοπάτια που οδηγούσαν στα ιερά των κλιτύων και σε δευτερεύουσες εισόδους του Ιερού Βράχου. Η ονομασία και το μήκος του είναι γνωστά από επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ. λαξευμένη στον βράχο, ανατολικά του ιερού της Αφροδίτης και του Έρωτα.

Πλινθοπερίκλειστο οικοδομικό σύστημα

Οικοδομικό σύστημα της βυζαντινής και της οθωμανικής αρχιτεκτονικής, κατά το οποίο η τοιχοποιία διαμορφώνεται από λαξευτούς λίθους που περιβάλλονται με πλίνθους.

Σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός

Ο σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο ναός εμφανίζεται από τον 10° αιώνα στον ναό της Παναγίας, στη Μονή Οσίου Λουκά. Στον τετράγωνο σχεδόν χώρο του κυρίως ναού οι τέσσερις καμάρες, στις οποίες μεταφέρεται το βάρος του τρούλου, σχηματίζουν στην κάτοψη και στη στέγη του έναν σταυρό.

Χορηγικό μνημείο

Τα αρχαία χορηγικά μνημεία ήταν πολυτελείς κατασκευές με τη μορφή μικρού ναού ή κίονα. Χρησίμευαν ως περίτεχνες βάσεις για τους μεταλλικούς τρίποδες, που έπαιρναν ως έπαθλο οι χορηγοί των βραβευμένων παραστάσεων στους δραματικούς αγώνες.